

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΠΑΤΡΩΝ
UNIVERSITY OF PATRAS

ΑΝΟΙΚΤΑ ακαδημαϊκά
μαθήματα ΠΠ

Λογοτεχνία για Παιδιά Ι

Ενότητα 4: Εικονογραφημένο Βιβλίο

Δημήτρης Πολίτης

Σχολή Ανθρωπιστικών και Κοινωνικών Επιστημών

Τ.Ε.Ε.Α.Π.Η.

Σκοποί ενότητας

- Εισαγωγή στην προβληματική και στη χρήση των όρων (εικονογραφημένο βιβλίο-εικονοβιβλίο, οπτική-λεκτική τροπικότητα, χιούμορ εικόνας-κειμένου, κ.ά.).
- Κατανόηση της φύσης, των συμβάσεων, των χαρακτηριστικών και των ιδιαίτερων λειτουργιών της εικόνας στο εικονογραφημένο βιβλίο για παιδιά.
- Κατανόηση των ιδιαίτερων προσδιοριστικών στοιχείων της σχέσης εικόνας-κειμένου στα εικονογραφημένα βιβλία.
- Εξοικείωση των φοιτητών/φοιτητριών με τις βασικές τεχνικές/μεθόδους της εικονογράφησης-Καλλιέργεια της κριτικής τους διάθεσης απέναντι στα εικονογραφημένα βιβλία.
- Εμπλουτισμός των τρόπων (διδασκτικής) αξιοποίησης των εικονογραφημένων βιβλίων μέσα στις τάξεις του Νηπιαγωγείου.

Περιεχόμενα ενότητας

- Γενικά-Εννοιολογικά (περιεχόμενο-χρήση των όρων: εικονογραφημένο βιβλίο-εικονοβιβλίο)-Ιστορικά
- Εικονογραφημένο βιβλίο: δια-ειδολογικό, δια-ηλικιακό, δια-κωδικό, «αναγνώστης-παρατηρητής»-«αναγνώστης-παίχτης»
- Ο ρόλος της εικόνας και του κειμένου στο εικονογραφημένο βιβλίο-Σχέση εικόνας-κειμένου, Τεχνικές-μέθοδοι εικονογράφησης, Επιμέρους προσδιοριστικά στοιχεία της σχέσης εικόνας-κειμένου [στυλ, μεταμυθοπλαστικές τεχνικές, χαρακτήρας, ιδεολογικά μηνύματα, εστίαση, χρόνος, μη κειμενικά στοιχεία (παρακείμενο, περικείμενο, επικείμενο)]
- Ο ρόλος του εικονογράφου, Τυπικές μορφές διατύπωσης του φανταστικού κόσμου-μορφογενετικά συστήματα εικαστικής απόδοσης.

Εικονογραφημένο Βιβλίο για Παιδιά

Στην ελληνική βιβλιογραφία με τον όρο εικονογραφημένο βιβλίο εννοείται ένα βιβλίο σχεδιασμένο για μικρά παιδιά (2-8 ετών), με λίγο ή καθόλου κείμενο, με πολλές εικόνες που δε συνοδεύουν το κείμενο ως συμπλήρωμά του ή δε λειτουργούν απλώς διακοσμητικά, το οποίο μπορεί να διαβαστεί και μόνο με τις εικόνες.

[εικονογραφώ > εικονογράφηση →
εικόνα [< εἶκω (εἶμαι ἢ φαίνομαι ὅμοιος, μοιάζω)] + γράφω]
*

- ✓ Ο ελληνικός όρος «εικονογραφημένο βιβλίο» χρησιμοποιείται για την απόδοση των αγγλικών όρων: «picture book» και «illustrated book».
- ✓ Το picture book (εικονοβιβλίο) προϋποθέτει τη συν-ανάγνωση εικόνας και κειμένου, ενώ στο illustrated book (εικονογραφημένο βιβλίο) η σχέση εικόνας-κειμένου δεν έχει τέτοια ισχύ, αφού το κείμενο έχει μεγαλύτερη βαρύτητα από την εικόνα. Θα ήταν, λοιπόν, λογικότερο να αντικατασταθεί ο ελληνικός όρος «εικονογραφημένο βιβλίο» με τον όρο «εικονοβιβλίο».

Το εικονογραφημένο βιβλίο χαρακτηρίζεται:

- ✓ «δια-ειδολογικό» (επειδή ενυπάρχουν σ' αυτό διαφορετικά είδη λογοτεχνικών κειμένων ή κειμενικών ειδών),
- ✓ «δια-ηλικιακό» (επειδή δεν είναι μόνο για παιδιά, αλλά αφορά όλες τις ηλικιακές ομάδες),
- ✓ «δια-κωδικό» [αφού στηρίζεται στην απαραίτητη σχέση μεταξύ δύο τροπικοτήτων (οπτικής και λεκτικής)].

Ιστορικά του Εικονογραφημένου Βιβλίου για Παιδιά (1)

- Χρονικά προηγούνται τα εικονογραφημένα χειρόγραφα (3.000 π.Χ., Αίγυπτος, Βιβλίο των Νεκρών).
- Εικονογραφημένες παραστάσεις βρίσκουμε σε όλη την Αρχαιότητα και, κυρίως, στους Ελληνιστικούς Χρόνους (Αλεξάνδρεια).
- Στους Μεταχριστιανικούς Χρόνους έχουμε εξέλιξη της μικρογραφίας με εικονιστικές παραστάσεις θρησκευτικού, κυρίως, περιεχομένου.
- Το 15^ο αιώνα η ανακάλυψη της τυπογραφίας έδωσε άλλη ώθηση στο βιβλίο, γενικά, και στο εικονογραφημένο, ειδικότερα.
- Το 17^ο αιώνα κυριαρχούν οι ξυλογραφίες των Μύθων του Αισώπου.

Ιστορικά του Εικονογραφημένου Βιβλίου για Παιδιά (2)

- Στα μισά του 19ου αιώνα έκανε την εμφάνισή του το πρώτο στον κόσμο εικονογραφημένο περιοδικό: τα Εικονογραφημένα Νέα του Λονδίνου (1842-1861) (ξυλογραφία-φωτογραφία).
- Το 19ο αιώνα έχουμε την αρχή της άνθησης που συνεχίζεται μέχρι σήμερα, όπου οι τίτλοι είναι πολύ περισσότεροι και η εικονογράφιση εμφανώς πιο πλούσια.
- Στα μέσα αυτού του αιώνα (19ου) παρουσιάζονται σχολικά βιβλία με στοιχειώδη εικονογράφιση, τα Αλφαβητάρια.
- Από τότε μέχρι σήμερα τα πράγματα έχουν εξελιχθεί πάρα πολύ, παράλληλα με το θεωρητικό προβληματισμό και την έρευνα της εικονογράφισης (δεκαετία '60 επικράτηση συμβόλων ελληνικότητας, μέχρι τη δεκαετία του '80 υπάρχουν μοντερνιστικές τάσεις, κ.λπ.).

Σχέση εικόνας-κειμένου

Η αναφορά του ενός στο άλλο (κείμενο-εικόνα) άλλοτε είναι εντελώς ερμηνευτική και άλλοτε αφηρημένη.

- Για τα πιο μικρά παιδιά το εικονογραφημένο βιβλίο είναι μια μύηση στην ίδια τη ζωή και η εικόνα έχει μια λειτουργία κυρίως γνωστική. Η εικόνα μπορεί να λέει περισσότερα από το λόγο, για να τον συμπληρώνει, ή να λέει λιγότερα, για να ερεθίζει τον αναγνώστη να σκεφτεί και άλλα.
- Για τα μεγαλύτερα παιδιά η εικονογράφηση προσφέρει περισσότερα ερεθίσματα στη φαντασία και επηρεάζει τον ψυχικό τους κόσμο. Ο ρόλος της δεν είναι να συγκεκριμενοποιεί το λόγο, αλλά να δημιουργεί το κλίμα, την ατμόσφαιρα, μέσα στην οποία κινείται το κείμενο.
- Στα βιβλία για μεγάλα παιδιά η εικονογράφηση προσφέρει κυρίως αισθητική καλλιέργεια και η παρουσία της είναι πιο διακριτική.

Επιμέρους προσδιοριστικά στοιχεία της σχέσης εικόνας-κειμένου

- **στυλ** (προσωπικό ύφος, συνδέεται με την ταυτότητα του καλλιτέχνη, κ.ά.),
- **μεταμυθοπλαστικές τεχνικές** (αποκαλύπτουν την τεχνική και τη δομή τους, χρησιμοποιούν ποικιλία από αφηγηματικούς και λεκτικούς τρόπους, παραδοξολογίες, αφηγηματικά και τυπογραφικά τεχνάσματα, επιχειρούν μίξη λογοτεχνικών ειδών, επιφέρουν ρήξεις του αφηγηματικού πλαισίου και του χωρο-χρονικού άξονα, κ.ά.),
- **χαρακτήρας** (οι λογοτεχνικοί χαρακτήρες, στοιχεία τεχνικής της εικόνας και στοιχεία πλοκής της εικόνας, γραμμή, τα χρώματα, το μέγεθος, η στάση του σώματος, η ενδυμασία, το υλικό, το σκηνικό),
- **ιδεολογικά μηνύματα** (ιδεολογικές απόψεις τόσο στο λεκτικό όσο και στο οπτικό κείμενο),
- **εστίαση** (αφηγηματική πλευρά του εικονογραφημένου βιβλίου-ποιο είναι το πρόσωπο που βλέπει, από ποια οπτική γωνία βλέπει-γωνία λήψης της εικόνας για την εικαστική πλευρά, κ.ά.),
- **χρόνος** (χωροχρονική πλαισίωση, σκηνικό που συνδέεται με την πλοκή της ιστορίας, τους χαρακτήρες, την εξέλιξη/αλληλουχία των γεγονότων, την ατμόσφαιρα-ύφος των καταστάσεων, κ.ά.),
- **μη κειμενικά στοιχεία** [*παρακείμενο* (το μέγεθος, το σχήμα του βιβλίου και των εικόνων, οι επιλογές του καλλιτέχνη σχετικά με το ύφος και το μέσο, η πυκνότητα της σύστασης και οι ιδιότητες των χρωμάτων, δηλαδή καθετί που χρησιμεύει στη δημιουργία της συνολικής εικόνας και της αισθητικής του βιβλίου), *περικείμενο* (καθετί που αφορά το κείμενο της ιστορίας και ενυπάρχει στο εξώφυλλο, στο οπισθόφυλλο ή στις ενδιάμεσες σελίδες), *επικείμενο* (καθετί που έχει γραφεί ή δημιουργηθεί για το συγκεκριμένο βιβλίο είτε από τον ίδιο το συγγραφέα είτε από κάποιον άλλο, όπως: συνεντεύξεις, κριτικές, διαφημιστικά φυλλάδια, κ.λπ.)].

Στο εικονογραφημένο βιβλίο συνυπάρχουν και συνεργάζονται τρία στοιχεία:

το κείμενο, η εικόνα και το βιβλίο ως αντικείμενο (αφή, χαρτί, γύρισμα σελίδων, κ.λπ.).

Τα στοιχεία της εικόνας είναι: **το σχέδιο, το χρώμα, η σύνθεση και η τεχνική.** Ο τρόπος που όλα αυτά επιλέγονται και συνδυάζονται συνιστούν το **χαρακτήρα** της εικόνας, τη **γλώσσα** της εικόνας (επιθετική, νοσταλγική, χιουμοριστική, ρομαντική, ρεαλιστική ή ονειρική, κ.ά.).

Ο εικονογράφος έχει δύο κύριους στόχους:

- ✓ Προσδίδει στο βιβλίο περισσότερη οντότητα, ώστε να βοηθήσει τον αναγνώστη-παιδί να παίξει με το βιβλίο.
- ✓ Προσφέρει υψηλό, αρτιότερο αισθητικό κριτήριο στο παιδί, δημιουργώντας του παράλληλα την ανάγκη επαναληπτικής ανάγνωσης και θέασης των εικόνων του.

Ο εικονογράφος:

- ✓ παρεμβαίνει αισθητικά μέσω της εικονογράφησης και γίνεται «αρωγός» στην ανάγνωση του κειμένου,
- ✓ παρεμβαίνει αισθητικά μέσω της εικονογράφησης και γίνεται «φαινομενικά παραπλανητικός».

Τυπικές μορφές διατύπωσης του φανταστικού κόσμου

- ✓ Η παραμόρφωση των τυπικών σχημάτων απεικόνισης των πραγμάτων (σχήματα που έχουν ασαφή αναφορά στον κόσμο των πραγμάτων, σχήματα που τα αντιλαμβανόμαστε με διαφορετικό βαθμό σαφήνειας, σχεδίαση αποσπασμάτων από σχήματα).
- ✓ Ο επαναπροσδιορισμός της υλικής υπόστασης των πραγμάτων (επεξεργασία του ύφους, επαναπροσδιορισμός των σχέσεων των πραγμάτων ως προς τα χρώματα, τα σχήματα).
- ✓ Η αλλοίωση των μεγεθών, των κλιμάκων μέτρησης των πραγμάτων (όξυνση αντιθέσεων, δημιουργία απρόσμενων σχέσεων μεταξύ των πραγμάτων για την υπέρβαση της πραγματικότητας).

Ο εικονογράφος αναπτύσσει
συγκεκριμένα μορφογενετικά συστήματα εικαστικής απόδοσης:

- ✓ Η αναπαράσταση του αντικειμενικού, πραγματικού κόσμου (διατήρηση συντακτικών σχέσεων της πραγματικότητας και προβολή συγκεκριμένων χαρακτηριστικών στοιχείων της σύμφωνα με τις εσωτερικές σχέσεις ενός επιλεγμένου αφαιρετικού πλαισίου, π.χ. γεωμετρική ή κατασκευαστική ανάλυση της πραγματικότητας/αφαιρέσεις-επιλογές από τις πολλαπλές αναγνώσεις του υπαρκτού κόσμου, κ.ά.).
- ✓ Η απεικόνιση του φανταστικού κόσμου (πιστή παρουσίαση στοιχείων της πραγματικότητας αλλά με μη πραγματικές συντάξεις, σε φανταστικές μεταξύ τους σχέσεις).

Ενδεικτική Βιβλιογραφία

1. Berger, J. *Η εικόνα και το βλέμμα*. Μτφρ. Ζ. Κοντοράτος. Αθήνα: Οδυσσέας, 1993.
2. Γιαννικοπούλου, Α. *Το σύγχρονο εικονογραφημένο παιδικό βιβλίο*. Αθήνα: Παπαδόπουλος, 2008.
3. Καλογήρου, Τζ. (επιμ.). *Το εικονογραφημένο βιβλίο δεν είναι μόνο για μικρά παιδιά*. Αθήνα: Παπαδόπουλος, 2006.
4. Κωνσταντινίδου-Σέμογλου, Ο. (επιμ.). *Εικόνα και παιδί*. Θεσσαλονίκη: Cannot Not Design Publications, 2005.
5. Nodelman, P. *Λέξεις για τις εικόνες*. Μτφρ. Π. Πανάου. Αθήνα: Πατάκης, 2009.
6. Οικονομίδου, Σ. *Χίλιες και μία ανατροπές: Η νεοτερικότητα στη λογοτεχνία για μικρές ηλικίες*. Αθήνα: Πατάκης, 2011.
7. Σιβροπούλου, Ρ. *Ταξίδι στον Κόσμο των Εικονογραφημένων Μικρών Ιστοριών: Θεωρητικές και Διδακτικές Διαστάσεις*. Αθήνα: Μεταίχμιο, 2004.
8. Τσιλιμένη, Τ. *Εικονογραφημένο παιδικό βιβλίο. Όψεις και απόψεις*. Βόλος: Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Θεσσαλίας, 2007.

Τέλος Ενότητας

Χρηματοδότηση

- Το παρόν εκπαιδευτικό υλικό έχει αναπτυχθεί στο πλαίσιο του εκπαιδευτικού έργου της διδάσκουσας.
- Το έργο «**Ανοικτά Ακαδημαϊκά Μαθήματα στο Πανεπιστήμιο Πατρών**» έχει χρηματοδοτήσει μόνο την αναδιαμόρφωση του εκπαιδευτικού υλικού.
- Το έργο υλοποιείται στο πλαίσιο του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Εκπαίδευση και Δια Βίου Μάθηση» και συγχρηματοδοτείται από την Ευρωπαϊκή Ένωση (Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο) και από εθνικούς πόρους.

Σημειώματα

Σημείωμα Αναφοράς

Copyright Πανεπιστήμιο Πατρών, Δημήτρης Πολίτης 2015.

«Λογοτεχνία για Παιδιά Ι. Εικονογραφημένο Βιβλίο». Έκδοση: 1.0. Πάτρα 2015.

Διαθέσιμο από τη δικτυακή διεύθυνση:

<https://eclass.upatras.gr/courses/PN1516>

Σημείωμα Αδειοδότησης

Το παρόν υλικό διατίθεται με τους όρους της άδειας χρήσης Creative Commons Αναφορά, Μη Εμπορική Χρήση, Όχι παράγωγα έργα, Διανομή 4.0 [1] ή μεταγενέστερη, Διεθνής Έκδοση. Εξαιρούνται τα αυτοτελή έργα τρίτων π.χ. φωτογραφίες, διαγράμματα κ.λπ., τα οποία εμπεριέχονται σε αυτό και τα οποία αναφέρονται μαζί με τους όρους χρήσης τους στο «Σημείωμα Χρήσης Έργων Τρίτων».

[1] <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>

Ως **Μη Εμπορική** ορίζεται η χρήση:

- που δεν περιλαμβάνει άμεσο ή έμμεσο οικονομικό όφελος από την χρήση του έργου, για το διανομέα του έργου και αδειοδόχο
- που δεν περιλαμβάνει οικονομική συναλλαγή ως προϋπόθεση για τη χρήση ή πρόσβαση στο έργο
- που δεν προσπορίζει στο διανομέα του έργου και αδειοδόχο έμμεσο οικονομικό όφελος (π.χ. διαφημίσεις) από την προβολή του έργου σε διαδικτυακό τόπο

Ο δικαιούχος μπορεί να παρέχει στον αδειοδόχο ξεχωριστή άδεια να χρησιμοποιεί το έργο για εμπορική χρήση, εφόσον αυτό του ζητηθεί.

Διατήρηση Σημειωμάτων

Οποιαδήποτε αναπαραγωγή ή διασκευή του υλικού θα πρέπει να συμπεριλαμβάνει:

- το Σημείωμα Αναφοράς
- το Σημείωμα Αδειοδότησης
- τη δήλωση Διατήρησης Σημειωμάτων
- το Σημείωμα Χρήσης Έργων Τρίτων (εφόσον υπάρχει)

μαζί με τους συνοδευόμενους υπερσυνδέσμους.

